

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชนบทไทยคือพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ซึ่งมีความกว้างใหญ่ไพศาล มีประชากรอาศัยอยู่กว่าร้อยละ 80 ของประชากรทั้งประเทศและปัญหาความยากจนเป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่งที่ชาวชนบทเผชิญอยู่จากการศึกษาพบว่า มีชาวชนบทที่อยู่ในฐานะยากจนกระจัดกระจายอยู่ในภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไม่ต่ำกว่า 10 ล้านคน และค่อนข้างหนาแน่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือตอนบน (โชษิต บันเปี่ยมรัชฎ์ 2527: 13)

สภาพของชนบทเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงรากฐานอันแท้จริงของประเทศว่า เป็นอย่างไร ประเทศชาติจะมั่นคงไม่ได้ถ้าไม่พัฒนาชนบท ในเมื่อชนบทมีความสำคัญถึงเพียงนี้ ควรอย่างยิ่งที่เจ้าหน้าที่ทุกฝ่าย บุคคลทุกกลุ่มและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรง และโดยอ้อมได้พิจารณาว่า เราได้พัฒนาชนบทของเราอย่างไรบ้าง

ในอดีตที่ผ่านมาได้มีการกำหนดเป็น "แผนพัฒนาชนบท" ในรูปแบบต่าง ๆ แม้จะทุ่มเททรัพยากรทั้งกำลังคนและงบประมาณแผ่นดิน เพื่อพัฒนาในด้านการศึกษา การสาธารณสุข การคมนาคม การเกษตร ฯลฯ และการประกอบอาชีพต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง ในหลายพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น แต่ในพื้นที่อีกมากมายหลายแห่งยังคงอยู่ในความล้าหลัง

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534) ได้กำหนดแนวทางการพัฒนาชนบท เพื่อบรรเทาและแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ที่ประชาชนเผชิญอยู่จริงไว้ 4 แนวทางด้วยกันคือ

1. แนวทางการพัฒนาปัจจัยขั้นพื้นฐานทางการผลิตและการตลาดในชนบทจะประกอบด้วยการพัฒนาคุณภาพคนและแรงงานในชนบทให้มีความพร้อมในการทำงาน

2. แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถของรัฐในการแก้ปัญหาของชาวชนบท จะเป็นการบรรเทาปัญหาหลัก ๆ เช่น ปัญหาการคมนาคมไม่สะดวก ผลผลิตค้าขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค ปัญหาสุขภาพอนามัย และความไม่รู้ ส่งเสริมการรู้หนังสือ และการอ่านหนังสือเพื่อให้คงสภาพการรู้หนังสืออีกทั้งส่งเสริมการให้ความรู้วิชาสามัญและวิชาชีพด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับความจำเป็นของท้องถิ่น

3. แนวทางการปรับปรุงกลไกการบริหารงานพัฒนาชนบทให้มีการหนักกำลังทุก ๆ ฝ่ายเป็นระบบครบวงจร ซึ่งในแผนฯ 6 กำหนดให้คณะกรรมการพัฒนาชนบทแห่งชาติ (กชช.) เป็นองค์กรสูงสุดในการกำหนดนโยบายการพัฒนาชนบทเพียงองค์กรเดียว องค์กรและหน่วยงานพัฒนาชนบทอื่น ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่มีได้อยู่ภายใต้ระบบ กชช. ก็ให้อยู่ภายใต้ระบบ กชช. เพื่อให้มีเอกภาพอย่างแท้จริง

4. แนวทางสุดท้ายซึ่งมีความสำคัญมากคือ การเพิ่มการมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชนและภาคเอกชนในการพัฒนาชนบท

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่า ความสำเร็จหรือความล้มเหลวของการพัฒนาชนบทขึ้นอยู่กับ "การมีส่วนร่วม" ขององค์กรประชาชน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล และประชาชนทั่วไปในท้องถิ่นว่ามีมากน้อยเพียงใด

ถ้าองค์กรของประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและจริงจังมากเพียงใด โอกาสความสำเร็จของการพัฒนาชนบทก็ยิ่งมากเท่านั้น แผนฯ 6 จึงได้วางแนวทาง เพิ่มการมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชนในการดำเนินงานพัฒนาชนบทที่สำคัญหลายประการ เช่น สนับสนุนบทบาทของสภาตำบลในการพัฒนาท้องถิ่นของตนโดยผ่านทาง "แผนการสร้างงานในชนบท" หรือ กชช. ให้มากยิ่งขึ้น สนับสนุนบทบาทขององค์กร ประชาชนในการระดมทรัพยากรของชุมชนมาใช้เพื่อการพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง ในรูปของการจัดตั้งกองทุนพัฒนาหมู่บ้านให้มีการดำเนินการทั่วประเทศ

ทางด้านแผนงานสำหรับดำเนินการที่จะพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาชนบทดังกล่าวข้างต้น ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 6 จะประกอบด้วย 3 กลุ่มแผนงาน คือ

1. กลุ่มแผนงานของ 5 กระทรวง ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงอุตสาหกรรม รวมทั้งสิ้น 156 โครงการ

2. กลุ่มแผนงานสนับสนุนการมีส่วนร่วมขององค์กรประชาชนและภาคเอกชน ประกอบด้วย 5 แผนใหญ่คือ

- 2.1 แผนการสร้างงานในชนบท (กสช.)
- 2.2 แผนงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบททจวม เกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.)
- 2.3. แผนงานกองทุนพัฒนาชนบท (กพช.)
- 2.4 แผนงานร่วมภาครัฐและเอกชน (กรจ.) และ
- 2.5 แผนงานขององค์กรภาคเอกชน

3. กลุ่มแผนงานที่เกี่ยวกับการบริหารงานโดยตรง เช่น แผนงานบริหารการพัฒนาชนบท เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กองศึกษาและเผยแพร่การพัฒนา 2530: 77)

จะเห็นว่า นโยบายการพัฒนาชนบทแนวใหม่ของรัฐบาลในปัจจุบันได้มุ่งเน้นที่จะให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและแก้ไขปัญหภายในหมู่บ้านของตนเอง จนกระทั่งสามารถที่จะพึ่งพาตนเองได้อย่างถาวรในที่สุด จากการดำเนินงานของกองทุนหรือเงินทุนพัฒนาเฉพาะกิจ ในหลาย ๆ หมู่บ้านที่ผ่านมาได้ชี้ให้เห็นว่าถ้าประชาชนในหมู่บ้านมีทุนอันเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนา ก็จะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเร่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมซึ่งรัฐบาลดำเนินการอยู่ ให้สามารถก้าวไปข้างหน้าได้รวดเร็วขึ้น (พรพิมล วรดิกล 2527: 105)

พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ นายกรัฐมนตรีได้กล่าวปราศรัยในพิธีเปิดนิทรรศการ กชช. ๗ กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2527 ว่า รัฐบาลตระหนักดีว่าจะต้องเพิ่มพูนความพยายามในการแก้ไขปัญหาคความยากจนให้สมบูรณ์มากขึ้นไปอีกในระยะข้างหน้า เราที่จะเพิ่มความพยายามในการแก้ไขปัญหาคความยากจนให้ขยายออกไปอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น การพัฒนาอุตสาหกรรมชนบท การสร้างงานอย่างถาวรในฤดูแล้งให้กับประชาชนในชนบท ตลอดจนการให้การสนับสนุนให้เกิดกองทุนกลางในการพัฒนาหมู่บ้าน ตำบล เป็นต้น

โครงการพัฒนาชนบทในพื้นที่ยากจนหลายโครงการได้ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการรวมตัวในการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมของชุมชนและก่อให้เกิดรายได้โดยการบริหารในรูปของคณะกรรมการหรือคณะทำงานของโครงการต่าง ๆ เช่น แหล่งปลาประจำ

หมู่บ้าน ธนาคาร โค-กระบือ กองทุนยา ฯลฯ ซึ่งรายได้หรือดอกผลจากโครงการเหล่านี้จะเป็นเงินทุนที่จะใช้ในการจัดทำโครงการที่จะก่อให้เกิดรายได้ต่อเนื่องที่เรียกว่า "กองทุนเฉพาะกิจ" การดำเนินงานดังกล่าวนี้บ่งชี้ว่าสอดคล้องกับแนวความคิดในการพัฒนาชนบท ซึ่งมุ่งเน้นให้ประชาชนชนบทมีความสามารถในการแก้ไขปัญหาโดยการพึ่งตนเองและมีการรวมพลังกันในการพัฒนาท้องถิ่น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กองการศึกษาและเผยแพร่การพัฒนา 2527: 25)

จังหวัดต่าง ๆ ทั้ง 72 จังหวัดของประเทศไทย ได้ดำเนินการจัดตั้งกองทุนต่าง ๆ ในหมู่บ้านแต่ปรากฏว่า จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดที่สามารถจัดตั้งกองทุนในหมู่บ้านได้มากที่สุด และจัดในรูปแบบที่แปลกออกไปคือ การรวมกองทุนต่าง ๆ เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพื่อให้มีเงินทุนและผลกำไร เป็นก้อนใหญ่เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานและการพัฒนา เรียกว่า "ศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน" ปัจจุบันมีจำนวน 1,030 แห่ง ครอบคลุมพื้นที่จำนวน 1,833 หมู่บ้าน (ข้อมูลจากสาธารณสุขจังหวัดร้อยเอ็ด สํารวจเมื่อเดือนมิถุนายน 2530) คิดเป็น 59.19% และเป็นจังหวัดที่สามารถดำเนินงานกองทุนพัฒนาหมู่บ้านได้ ดอกผล-กำไร เป็นจำนวนสูงสุด อีกทั้งจัดระบบการดำเนินงาน การบริหารงานได้ชัดเจนที่สุดโดยเฉลี่ย ซึ่งนับว่าจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดแรกที่ริเริ่มงาน การจัดตั้งกองทุนพัฒนาหมู่บ้านและทำได้ผลดี มีเจ้าหน้าที่และประชาชนทั่วไปจากจังหวัดต่าง ๆ ทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ให้ความสนใจไปศึกษาดูงานอยู่เป็นประจำ ซึ่งปัจจุบันมีจังหวัดต่าง ๆ นำไปทดลองปฏิบัติพื้นที่ของตน ได้ผลดีในหลาย ๆ แห่ง และในแผนพัฒนา ฉบับที่ 6 กำหนดให้จัดตั้งกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน เป็นแกนกลางในการพัฒนาชนบททั่วประเทศ ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึง เลือกทำการวิจัยปัญหาและความต้องการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนของสมาชิกศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านที่จังหวัดร้อยเอ็ดด้วยเหตุผล 3 ประการใหญ่ ๆ คือ

1. จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดแรกที่ริเริ่มงานกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน
2. สามารถดำเนินงานมีผลกำไรสูง และจัดระบบชัดเจน
3. สามารถดำเนินงานได้ครอบคลุมพื้นที่

การดำเนินงานศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน โดยให้การสนับสนุนตามบทบาทอำนาจหน้าที่ของตนเอง จากแผนผังการดำเนินงาน ศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจะเห็นว่า กิจกรรมการศึกษานอก

โรงเรียนเป็นส่วนสำคัญที่จะส่งเสริมให้การดำเนินงานของศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ เพื่อความเจริญก้าวหน้าของกองทุน และเพื่อความเป็นสุขทั้งร่างกายและจิตใจของประชาชน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นว่า การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนของสมาชิกศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจังหวัดร้อยเอ็ด จะเป็นประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการศึกษานอกโรงเรียนแก่ประชาชนในพื้นที่ได้ตรงตามความต้องการ เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมกิจกรรมกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน อันเป็นศูนย์กลางการพัฒนาท้องถิ่น เป็นประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่ และเป็นประโยชน์เป็นแนวทางแก่ประชาชนทั่วไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนของสมาชิกศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน จังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นดังนี้

1. เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนระหว่างสมาชิกกับคณะกรรมการ
2. เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนระหว่างสมาชิกชายกับสมาชิกหญิง
3. เปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียนระหว่างสมาชิกที่อยู่ในเขตพื้นที่กัวหน้า ปานกลาง ล้าหลัง

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ทำการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการที่เกี่ยวข้องกับงานการศึกษานอกระบบโรงเรียนของสมาชิกศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งแบ่งปัญหาและความต้องการออกเป็น 3 ด้านใหญ่ ๆ คือ

1. ปัญหาและความต้องการความรู้ ด้านการศึกษาสายสามัญ
2. ปัญหาและความต้องการความรู้ด้านการศึกษาสายอาชีพ
3. ปัญหาและความต้องการความรู้เพิ่มพูน เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

และผู้วิจัยศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน ระหว่างสมาชิกกับคณะกรรมการศูนย์สาธิตฯ เปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างสมาชิกชายกับสมาชิกหญิง และเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างสมาชิกศูนย์สาธิตกองทุนที่อยู่ในเขตพื้นที่ก้าวหน้า ปานกลาง และล้าหลัง

สาเหตุที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเฉพาะตัวแปรเรื่องเพศ เนื่องจากเพศชายและเพศหญิง มีสรีระบทบาทหน้าที่ ธรรมชาติบางสิ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเพศ อาจจะทำให้มีความสนใจในอาชีพ การงาน การทำกิจกรรมต่าง ๆ แตกต่างกัน ผู้วิจัยไม่ได้ศึกษาตัวแปรอายุ และระดับการศึกษา เนื่องจากผู้วิจัยศึกษาประชากรกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่ คือมีอายุ 15 ปีขึ้นไป (จึงถือว่าเป็นประชากรกลุ่มเดียว) และลักษณะประชาชนในชนบท โดยทั่วไปแล้วมีระดับการศึกษาที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ประชาชนในท้องถิ่นเดียวกัน มักมีรูปแบบการดำรงชีวิตที่คล้ายคลึงกัน

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. กลุ่มสมาชิกที่ศึกษาให้สัมภาษณ์ด้วยความตั้งใจ และให้ข้อมูลตามความเป็นจริง
2. ความคิดเห็นของสมาชิกที่ศึกษา มีความสำคัญเท่าเทียมกัน แม้จะมีอายุ เพศ ระดับการศึกษา ฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงานที่แตกต่างกันไปบ้าง
3. คำตอบของกลุ่มสมาชิกที่ศึกษา มีค่าความเป็นจริงเท่ากัน แม้จะตอบในวัน เวลา สถานที่ที่ต่างกัน

ความไม่สมบูรณ์ของการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ สิ่งนี้อาจทำให้เกิดความคลาดเคลื่อนขึ้นได้ คือ

1. สภาพร่างกาย และอารมณ์ของผู้ถูกสัมภาษณ์อาจจะมีผลต่อการตอบคำถามได้
2. ขณะทำการสัมภาษณ์มักจะมีเพื่อนบ้าน หรือบุคคลอื่นมาให้ความสนใจร่วมฟังการสัมภาษณ์ ซึ่งมักจะพูดสอดแทรก แนะนำหรือพูดคุยลักษณะอื่น ๆ ที่อาจมีผลทำให้ผู้ถูกสัมภาษณ์เกิดความไม่มั่นใจ หรือตอบคำถามคลาดเคลื่อนไปบ้างจากความคิดที่แท้จริงของตนเอง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. ศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านจังหวัดร้อยเอ็ด หมายถึง การที่ชาวบ้านร่วมกันลงทุน ประกอบกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง โดยค่อยทำไปทีละอย่างตามความต้องการและความสามารถ เพื่อ

ให้เกิดผลกำไร เป็นของสมาชิก และจัดสรรกำไรสำหรับปันผลแก่สมาชิก ,สำหรับ เป็นกองทุนกลาง , สำหรับนำไปพัฒนาหมู่บ้านทุก ๆ ด้าน , จัดสวัสดิการภายในหมู่บ้าน และอื่น ๆ

2. กองทุน หมายถึง ศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านในจังหวัดร้อยเอ็ด

3. คณะกรรมการศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน หมายถึงบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้ง ให้เป็นคณะกรรมการศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านหรือบุคคลที่เป็นคณะกรรมการโดยตำแหน่ง ในปัจจุบัน

4. สมาชิกศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน หมายถึง สมาชิกทุกคนภายในครอบครัว ซึ่งครอบครัวนั้นได้ถือหุ้นกับศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนาหมู่บ้านอย่างน้อย 1 หุ้นขึ้นไป (ยกตัวอย่างเช่น นาย ดี ได้ถือหุ้นกับศูนย์สาธิตฯ จำนวน 1 หุ้น ดังนั้นทุกคนในครอบครัวของนาย ดี จึงเป็นสมาชิก ของศูนย์สาธิตฯ ด้วย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า "ครอบครัวสมาชิก"

5. การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง กิจกรรมหรือโครงการที่จัดขึ้นโดยหน่วยงาน ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ซึ่งจัดให้แก่ประชาชนทั่วไป โดยเฉพาะผู้ที่พลาดหรือขาดโอกาส เพื่อการพัฒนาปรับปรุงการดำรงชีวิต นอกเหนือไปจากการจัดให้การศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปกติ

6. ปัญหา หมายถึง สภาวะการณ์ สภาพการณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นหรือมีอยู่ทำให้เป็น ข้อขัดแย้งในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษานอกระบบโรงเรียนในแง่ความคิดเห็นของผู้ตอบที่มีต่อสมาชิกและชุมชน

7. ความต้องการ หมายถึง ความต้องการด้านการศึกษานอกระบบโรงเรียน ทั้งที่ เป็นความรู้สายสามัญ สายอาชีพ และความรู้เพิ่มพูนเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตในส่วนตัวของผู้ตอบเอง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ จะเป็นแนวทางในการปรับปรุงและการจัดกิจกรรมการศึกษา นอกระบบโรงเรียนให้สนองความต้องการของประชาชน และส่งเสริมงานศูนย์สาธิตกองทุนพัฒนา หมู่บ้าน จังหวัดร้อยเอ็ด ให้ประสบความสำเร็จดำเนินการได้มั่นคงถาวร และการวิจัยนี้จะเป็น แนวทางการดำเนินงาน, การศึกษา ปัญหา ความต้องการของสมาชิกกองทุน พัฒนาหมู่บ้านในจังหวัด อื่น ๆ ของประเทศไทย สนองนโยบายพัฒนาชนบท ตามแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530-2534)